
Aristoteles'te Ahlaki Bir Eylem Olarak Yönetim ve Politika

Administration and Politics as a Moral Actions in Aristotle

DEVİRİM ÖZKAN

İzmir Katip Çelebi University

Received: 03.10.2019 | Accepted: 13.01.2020

Abstract: This study examines how Aristotle defines politics and administration in his political philosophy as the moral actions of the “great-souled” statesmen. How an ideal regime and administration should be is one of the oldest issues discussed by political philosophy. In addition to Aristotle's ideas about how the ideal statesman and citizen should be, his conception of the ideal regime that should be preferred continues to be important apparatuses for resolving current political issues. In this context, the article analyzes the importance, from political philosophy, of Aristotle's comprehension of the human being, as a creature that inclines to carry out coordinated actions, together with others, that complete each other.

Keywords: Aristotle, administration, moral, politics, great-souled.

Giriş

Modern politika felsefesi, her ne kadar ulus devletlerin kuruluşuyla politikanın temel problemleri kapsamlı bir biçimde dönüşmüş olsa da, antik felsefenin başlıca metinlerine göndermede bulunmaya devam eder. Bu metinlerden en önemlileri, Platon'un eserleriyle birlikte, Aristoteles'in eserleridir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'adalet problemi'nin politika felsefesinin başlıca çalışma sahalarından biri haline gelmesi, Aristotelesçi yaklaşımları yeniden gündeme getirmiştir. Modern demokrasinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kıtası'nda filizlenen diktatörlükler karşısında yaşadığı krizler, çeşitli felsefi problemlerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Nazizm'in ve Faşizm'in seçimle iktidara gelmeleri, modern demokrasinin halkçılık paradigmasını sorgulanır hale getirmiştir. Bu problemler yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki felsefi tartışmalarda 'adalet' meselesine öncelik kazandırmıştır. Rawls'un (1971) *'A Theory of Justice'* adlı eserinin bu dönemin en etkili eserlerinden biri olması rastlantı değildir. Bundan on yıl sonra MacIntyre'nin (1981) *'After Virtue: A Study in Moral Theory'* adıyla yayınladığı eseri, politika felsefesinde ahlak ve erdemle ilgili meselelerin önemini daha da arttırmıştır. Aynı yıllarda farklı bir etik felsefesi geliştirmeyi amaçlayan Nussbaum'nun (1986) *'The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy'* adlı eseri de modern politik problemlere antik dünyanın kaynaklarına referansta bulunarak çözümler üretme çabasının bir göstergesidir. Bu anlamda, başta Platon ve Aristoteles'in eserleri olmak üzere, klasik metinlerin, modern politika felsefesinin problemlerine cevap arayışında aslı kaynaklar olma özelliğini devam ettirdikleri görülmektedir.

Politika felsefesinde, Antik Yunana kadar, esasen, 'yönetim nasıl daha etkili bir biçimde gerçekleştirilebilir' sorusuna cevap aranmışken, Platon'la birlikte 'erdemli bir yönetim nasıl olmalı' meselesi öncelik kazanmaya başlar. Gerçekten de Platon (327a-621d), günümüzde de geçerli olan, politika felsefesinin çerçevesini çizmiştir. Bu sayede, devletin Tanrı'nın kudretinin yeryüzüne bir tür yansıması biçiminde algılandığı ve Tanrı Kralların hüküm sürdüğü bir dönemden, devletlerin inşa sürecinin insani fiillere tabi kılındığı yeni bir safhaya geçilir. Bu yeni dönemin en önemli figürü Platon'dur. Ancak politika felsefesini sistemli bir biçimde ele alan ve başlıca meselelerini yetkin bir biçimde değerlendiren filozof, Platon'un

en iyi öğrencisi olarak da adlandırabileceğimiz Aristoteles'tir.¹ Sokrates'in Atinalılar tarafından yargılanmasından on beş yıl sonra (MÖ 384) doğan Aristoteles, Yunanlıların geleneksel 'rejim'lerinin (regime/politeia) kapsamlı krizler yaşadığı bir dönemde büyüdü. Genç yaşta, babası tarafından Atina'ya eğitim almaya gönderilen Aristoteles, Platon'un ölümüne kadar geçen yirmi yıl boyunca Academia'da eğitimine devam etti. Platon'un ölümünün ardından önce Anadolu'ya, daha sonra da doğduğu yer olan Makedonya'ya geçen Aristoteles, bu sayede yaşamının bir diğer önemli dönemine adım atmış oldu. Aristoteles, Makedonya'da, II. Filip'in (MÖ 382-336) isteği doğrultusunda, kralın oğlu Büyük İskender'i (MÖ 356-323) ve yönetici sınıfın evlatlarını yetiştirmek üzere bir okul kurdu. Gelgelelim, her ne kadar krallar filozoflara geniş olanaklar sağlasalar da, felsefi düşünüşün merkezi olan Atina, tüm filozofları kendisine çekmekteydi. Bu nedenle olsa gerek, Aristoteles kısa bir süre sonra Lise'sini (Λύκειον, Lykeion) kurmak üzere Atina'ya döndü. Ancak, Aristoteles'e karşı Atinalılar arasında, Büyük İskender'in hocası olmasından kaynaklanan düşmanlıkların yaygınlaşması, Filozofu Atina'dan ayrılmaya mecbur kıldı. Bunda Aristoteles'in Atinalıların felsefeye karşı ikinci bir suç işlemelerine yol açmama kaygısıyla hareket etmesinin önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca Aristoteles'in tüm enerjisini politik fiillerde bulunmaktan ziyade düşünmeye sarf ederek, Atina'dan ayrılmaya karar vermesi, onun felsefesinin, Sokrates ve Platon'un felsefelerinden farklılaşmasını sağlayan disipline edilmişlik, sistemlilik ve rasyonellik niteliklerine de göndermede bulunur.

Platon için politika felsefesi, esasen, evrenin özsel niteliklerinin ne olduğuna dair soruyla başlar. Görüngülerin ötesinde yer alan evrenin asli niteliklerinin, doğayı ve insani eylemlerin bir neticesi olarak biçimlenen 'kent-devleti'ni (πόλις, polis veya city-state) nasıl bir biçimde belirlediği meselesi, Platoncu incelemenin merkezinde yer alır. Buna karşı, Aristoteles, kent-devletlerinin anayasalarını derlemek suretiyle inşa etmeye başladığı kendi politika felsefesini, görüngüler dünyasından hareketle biçimlendirir. Peloponez Savaşı'nın (MÖ 431-404) Yunan kent-devletleri siste-

¹ Karamanolis (2006: 331), tıpkı Akademi'nin diğer üyeleri gibi Aristoteles'ten de Platon ile aynı düşünceleri paylaşmasının beklenmediğini belirtir. Her ne kadar Aristoteles Platon'dan farklı ve hatta eleştirel bir konumda duruyor olsa da, bu durum onu daha az Platoncu hale getirmez. Aksine bu, Aristoteles'in Platon'un felsefi soruşturma ruhuna sadakatini sürdürdüğünü gösterir.

mini ağır bir biçimde tahrip etmesinin yol açtığı değişim dinamiklerinin egemen olduğu bir dönemde felsefesini geliştiren Aristoteles, ilgisini öncelikle kendisine kadar gelmiş belli başlı politik rejimlerin temel yapıtaşlarına yöneltmiştir. Elbette ki, Yunan gelenekleri ve dini ile felsefe arasındaki gerilimin bir neticesi olarak Sokrates'in baldıran zehri içmeye mahkum edilmesi de Aristoteles'in gündelik politikadan ziyade görüngüler dünyasının temel yapı taşlarını incelemeye sevk eden bir diğer etkidir. Aristoteles'in gündelik politik problemlerden ziyade, rejimlerin asli niteliklerine yönelik ilgisi, tüm zamanlarda etkili olacak bir politika felsefesi geliştirebilmiş olmasını sağlamıştır. Bu etki, İbni Rüşd (MS 1126-1198) ve Maimonides'ten (MS 1135-1204) Thomas Aquinas (MS 1225-1274), Christian Wolff (MS 1679-1754) ve Hans-Georg Gadamer'e (MS 1900-2002) kadar uzanır. Skolastik felsefe Aristoteles'in etkisi altında biçimlenirken, onun tüm bilgi dünyasını biçimlendiren felsefesi, bir pagan olmasına rağmen tek tanrılı dinlerin teolojilerine de derinden nüfuz eder.

Görüldüğü gibi, Aristoteles, çağlar boyunca bilim insanları ve filozofların başvuru kaynağı olarak kullanacakları temel eserleri kaleme almıştır. Günümüzde Aristoteles'in 'erdem etiği'ni (virtue ethics) politika felsefesinin başlıca meselesi olarak kavrayan yaklaşımı, modern politika felsefesi çalışmalarında sıklıkla referans olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede, bu makalede Aristoteles'in kent-devletinin politik rejimini ve karar alma süreçlerini, yurttaşların eşgüdümlü çalışmalarıyla sürekli ürettikleri bir yapı olarak ele aldığı politika felsefesi incelenir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren etik ve adalet problemleri politika felsefesinin başlıca çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Modern politika felsefesinin demokrasiyi ve halk egemenliğini öncelikli hale getiren kavrayışı, çoğunluk egemenliğinin neden olduğu problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, 'çoğulcu' (pluralist) bir politik rejimin nasıl tesis edilebileceğine dair problemler, adalet ve etikle ilgili felsefi çalışmaların artmasına neden olmuştur. Zira Aristotelesçi politika felsefesi politikayı ortaklıkla ve eşgüdümlü çalışarak kentin daha nitelikli bir hale gelmesini sağlayan aktiviteler dizisi olarak kavrar. Aristotelesçi politika kavrayışına göre, tüm yurttaşlar politik topluluğun sağladığı olanaklardan faydalanmayı arzu ettikleri kadar, ortak hedefleri de paylaşmalıdırlar (Duke, 2014: 639). Bu kavrayış politikayı bir grubun ya da tiranın, egemenliğini etkili bir biçim-

de nasıl sürdürebileceği probleminin sınırlı sahasında kavranmaktan kurtarır. Bu sayede politika, politikacıların mükemmelliklerini ve yüce gönüllüklerini kamusal alanda en mükemmel bir biçimde gerçekleştirdikleri bir tür mutlu yaşam etkinliğine dönüşür.

1. Aileden Kent-Devletine

Aristoteles, ailenin idaresi ile politik bir topluluk olarak kent-devletinin idaresi arasındaki bağlantıya dair düşünmek suretiyle politika felsefesini geliştirmeye başlar (*Pol.* 1252a1-1260b20). İnsanlar da doğadaki diğer pek çok canlı gibi karşı cinse yönelik cinsel bir ilgiye sahiptirler. Başka bir ifadeyle, insanlar da üremek ve soylarını devam ettirmek eğilimindedirler. Ancak insanlar, hayvanlardan farklı olarak, karşı cinsler arasında kurumsallaşmış bir yapı olan aileyi geliştirmişlerdir. Ailede dişi ve erkek birbirlerini tamamlayan parçalar olarak yer alırlar. Belirtmek gerekir ki Aristoteles için ailede dişi ile erkek arasındaki ilişki eşitlikçi değildir. Gelgelelim, erkeğin üstünlüğünü kabul ettiği halde, ailede erkeğin despotik ve belirleyici bir konumda olmasını da reddeder. Yönetici olarak erkek, idaresinde bulunan eşi, çocukları ve köleleri arasında uyum ve eşgüdümlü bir çalışmayı sağlayarak daha iyi bir yaşamın olanaklarını ailesinde tesis etmekle mükelleftir. Bu sayede, erkek, geniş bir çalışma sistemi inşa etmek suretiyle, yaşamın ideal bir biçimde sürdürülebilmesinin imkanlarını tüm aile üyeleri için, güvenle, elde edilebilir hale getirir. Kuşkusuz ki ailede sürdürülen bu yaşam, sadece nitelikli bir kent-devletinde elde edilebilecek 'mükemmellik'ten (ἀρετή/excellence of character) yoksundur. Fakat, aile, en basit halinde dahi, iyi ve güvenli olma niteliklerine haizdir. Burada 'komünite' (community), erkek, dişi ve çocukların yanı sıra köleler, toprak, tarım teknolojisi ve hayvanlardan oluşan bir bütünlük şeklinde tüm parçaları için, mümkün olan en iyi yaşam standardını sağlayan bir mekanizma olarak işlev görür. Gelgelelim üyeleri için iyi bir yaşam sunan bir araç olarak aile kurumu, Aristoteles için yeteri kadar mükemmel ve nitelikli değildir. İnsanlar için de, aile iyi bir yaşam sürdürebilmek için kafi derecede yeterli olmadığından, kent-devleti gibi nitelikli bir yapının tesisinden önce, aracı bir yapı olarak, köy tesis edilmiştir. Köy sayesinde ailenin sağlayabildiği olanaklardan daha fazlası elde edilebilir hale gelir. Daha fazla güvenlik sağlayacak bir savunmanın elde edilmesinin yanı sıra, ticaretin ve diğer komünitelerle ilişkilerin sağlanabilmesi köyün varlı-

ğını gerektirir. Bu sayede kendine yeterlilik bakımından daha etkili bir yapı tesis edilebilir hale gelir. Köy aileden kent-devletine geçişte aracı bir rol üstlenir. İnsanın en ideal bir biçimde yaşamını sürdürebilmesini sadece ‘kent-devleti’ (political community ya da koinōnia politikē) sağlayabilir. İnsanlığın tamamının erişemediği bu düzey, insanlar arasındaki işbölümü, koordinasyon ve işbirliğinin en mükemmel bir biçimde tesis edilebilmesine olanak sağlar.

Aristoteles’in politika paradigmasında insanların birbirinden bağımsız aileler olarak özgürce yaşama olanakları mevcutken, niçin önce köyde daha sonra kent-devletinde bir araya gelerek karmaşık sistemler oluşturma ereğine sahip oldukları bir problem olarak yer alır. Gerçekten de otonom bir adada ya da bölgede kendi ailelerini işlevsel bir yolla idare ederek iyi bir yaşamı egemenliği altındaki herkese sunmayı başaran erkeklerin, hangi sebepten dolayı, özgürlüklerinden taviz verme pahasına, kent-devletinin bir parçası olmayı seçtikleri önemli bir problemdir. İnsanların daha kapsamlı ve büyük ölçekli toplumsal yapıların bünyesinde bir araya gelme eğiliminde olmaları, en nitelikli birlik olan kent-devletinin, insanların çeşitli gerekliliklerini, ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılayabilecek özelliklere sahip olmasındandır. Burada, giderek, yaşamın güvenli bir biçimde sürdürülmesinden ziyade, en mükemmel yaşamın elde edilerek korunması önem arz etmeye başlar. Ayrıca kent-devleti modeli, insanlara, aile ve köyün sağladığı kendine yeterlilikten daha fazlasını sunar. Kent-devletinin daha kompleks bir yapıda olması, farklı yönetim modellerinin uygulanabilmesini sağladığı gibi, diğer rakip aile, köy ve kent-devletleriyle de yurtaşlarının daha iyi bir yaşam sürdürmesini sağlayacak antlaşmalar yapmasına çeşitli olanaklar sunar.² Tüm bunların ötesinde, insan doğası daha nitelikli ortaklıklar oluşturmaya meyillidir. Doğada bir birey ya da aile olarak var olmaya çabalayan insanın, tüm arzu, çıkar ve ihtiyaçlarını gidererek, kendine yeterli bir varlık haline gelme çabasının bir ürünü olarak kent-devleti ortaya çıkar. Daha nitelikli ortaklıklar inşa etmeye meyilli olmamak barbarlığın bir göstergesi iken, tüm üyelerine huzur, güven ve kendine yeterlilik hissi sunan kent-devleti, insanın ortaklıklar kurarak

² Aristoteles için “iyi devlet”, yurtaşlarının kapasitelerini ve potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olarak onların iyi ve mükemmel bir yaşama öncülük etmelerini sağlar (Pack, 2010: 203).

daha iyi bir yaşamı oluşturabilecek donanımlara sahip olduğunun kanıtıdır.

Aristoteles'in insanların daha kapsamlı ve karmaşık ortaklıklar tesis etme eğiliminde olduklarına dair açıklaması, onun mutluluk kavrayışıyla da bağlantılıdır. İnsanın mutlu olabilmek için tüm ihtiyaçlarını giderebilecek bir varlığa ya da altyapıya sahip olması yeterli değildir. İnsan varlığını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını sağladıktan sonra, yaşamına rutin bir biçimde devam eden bir varlık değildir. Elbette ki her insan fiziksel varoluşunu devam ettirmesini sağlayacak olanaklara sahip olmak ister. Ancak, insan, ayrıca, diğer insanlar tarafından takdir edilmek ve onurlandırılmak da ister. Hatta, kimi zaman, insan için, temel ihtiyaçların temin edilmesi tali bir mesele haline gelirken, diğer insanlar tarafından fark edilmek daha fazla önem arz edebilir. Bu durum insanlar arasında bir tür karşılıklı bağımlılık yaratır. İnsanın zenginlik olarak zenginliği değil, fakat diğerlerinin ilgi ve takdirini elde etmek için bir araç olarak kullanmak üzere zenginliği arzu ettiği ileri sürülebilir. İnsanlar, bedensel ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere, tamamen haz edinmeye yönelik yaşama- ları, hayvani nitelikler arz eder. Ya da tamamen sağlıklı bir bedene sahip olmaya adanmış bir yaşam da insani niteliklere sahip değildir. Zira aktif ve derin düşünmeye adanmış bir yaşamın, öğrenmeyi ve aklı takip etmesi gerekir. Bunun için insan erdem ve mükemmellekle yaşamını sürdürmelidir. Erdem ve mükemmelliğin başlıca niteliği ise insanın kendisini diğerlerine ifade etmeyi arzulamasıdır. İnsanın diğerlerinin ihtiyaç ve yardım taleplerini karşılamaya eğilim göstermesinin en önemli nedeni, erdem ve mükemmelliğini ifade etmek istemesidir. Diğerlerinin ihtiyaçlarını karşı- lama çabası, kimi bedensel hazlardan feragat edilmesini gerektirse de, insanın bir yandan erdemli olmasını diğer yandan erdemliliğini ifade et- mesini sağlar. Bu nedenle Aristoteles için 'esenlik' (well-being/eudamonia) erdeme uygun fiiller gerçekleştirmektir (Ross, 1995: 202). Erdemli kişi, kendi kendisiyle barışık ve harmoniyle var olup diğerlerinin esenliğini de amaçlayan eylemler gerçekleştirmelidir (Apressyan, 2016: 465). Dolayısıyla bedensel ihtiyaçlarını tatmin etmekle yetinemeyecek bir varlık olan insa- nın, diğerleriyle ortaklıklar geliştirerek eşgüdümlü fiillerde bulunmasını sağlayan kent-devletin tesis edilmesi, insani varoluşun ereği haline gelir. Zira, Aristoteles'in bir tür aktivite olarak ele aldığı 'mutluluk' (happiness),

politikanın bir parçası olmayı gerektirdiğinden, sadece politikanın ‘uygulayıcıları’ (practitioner) mutlu olabilirler (Broadie, 1991: 59).

2. Politikanın ve Kent-Devletin Doğallığına Dair

Aristoteles’in ‘Politika’ adlı eseri, kimi bölümlerinde, insanın temel niteliklerini araştıran bir antropoloji çalışması olarak görünür.³ Aristoteles için hem insani varoluş, hem de meydana geldiği mekan olan kent-devleti, kompleks nitelikler arz eder. Ancak, sadece, bu kompleksliğin vurgulanması, aslında fazla bir şey söylememek olur. Zira pratik yaşamda da hemen herkes, belirli ölçüde, bu kompleks niteliği sezgisel ya da bilinçli olarak idrak edebilir. Ancak Aristoteles’in, tüm karmaşıklığına ve ikiliklerine rağmen, insanın en özsel niteliğinin ne olduğunu belirgin hale getirmiş olması, eserinin çağlar boyunca etkili ve önemli hale gelmesini sağlayan başlıca unsurlardan biridir. Aristoteles için insanın başlıca özelliği, toplumsal bir hayvan olmasından dolayı, politik filler gerçekleştirmesidir (*Pol.* 1253a7). Bu nedenledir ki insanın aileden köye, daha sonra ise kent-devletleri inşa etmesine yol açan süreç, doğal bir biçimde gerçekleşir.

Aristoteles politika bilimini doğa bilimlerinin alanlarından biriymiş gibi ele alır (Johnson, 2005: 238). Bu anlamda, Miller (1995: 27) Aristoteles’in politika felsefesinin ‘natüralist’ olarak nitelendirilebileceğini belirtir. Gerçekten de Aristoteles’in Politika’sında aile, kabile ve köy, kent-devletin filizlendiği birer çekirdek gibidirler. Zira insanların daha büyük ortaklıklarda bir araya gelerek kent-devletleri oluşturmaları bir tercihin sonucu olarak değil, fakat bir tür doğal eğilimin neticesidir. Ailenin, kabile ve köye dönüşmesinin sonucu olarak köyler arası birlikteliklerin gelişmesi, kent-devletin oluşumuna zemin hazırlar. Bu sayede, en gelişmiş birlik tesis edilebilir. Bu durum insanın mükemmelliğini, en nitelikli bir biçimde ailesinde, kabilesinde ve köyünde değil, fakat sadece kent-devletinde diğer kişilere ifade edebilmesinden kaynaklanır. İnsan, hanesinde ve köyünde sadece fiziksel ihtiyaçlarını giderebilmesini sağlayan sınırlılıklarda varlığını sürdürebilirken, kent-devletinde fazilet, mutluluk

³ Aristoteles, (*Ath. Con.* 28) ‘The Athenian Constitution’ adlı eserinde halkın aldatıldığında kendilerini yanlış yöne sevk edenlere karşı tiksinti ve kin duyguları hissedeceklerini belirtir. Bu, insanların belirli durumlarda ne tür davranışlara ve hislere sahip olacaklarına dair her zaman her yerde geçerli olacağı düşünülen bir hipotezin ileri sürülmesidir. Bu yaklaşıma özü itibarıyla antropolojiktir.

ve esenliğe kavuşmasına yol açacak olanaklar edinir. İnsani bir yaşamın biricik gayesi, kent-devletin yaşamına ve harmonisine katılarak insani mükemmelliği en nitelikli bir biçimde gerçekleştirmektir. Kent-devletin işleyişine, ortaklığına ve harmonisine dahil olamayan bir kişi barbar olacaktır ki bu durumdan insanın kurtulmak istemesi gerekir. İnsanın en düşük hali olan barbarlıkta öz-saygı elde edilebilirlikten uzaktır. İnsanın politik doğası onun başlıca niteliği olduğundan dolayıdır ki kent-devletine dahil olmak mükemmelleşebilmenin biricik yoludur. Burada, insanın politik yaşama bağımlı olması, mükemmelliğe ulaşmak için içgüdülerinin yönlendiriciliğine tabi olmasından ziyade, konuşma yeteneğine sahip olmasından kaynaklanır. İnsanın konuşma yeteneğine sahip olması onu politik yaşama katılmaya sevk eder. İnsan aklını ve konuşma yeteneğini kullanarak ahlaki ve politik etkinliğini (praksis) ifade eder. Bu sayede insan, varlığını kent yaşamında sergiler.

Aristoteles için *“bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler. Duyularımızdan aldığımız zevk, bunun bir kanıtıdır”* (Meta. 1, 980a1-21). Zira insan, dünyayı logos ile kavrayabilme yetisinin sahibidir. İçinde bulunduğu toplumsal olguları ve doğayı kavrayan insan, bilme yeteneğiyle elde ettiği bilgileri konuşma yeteneğini kullanarak diğerlerine aktarmayı arzular. İnsan bilme gücünü kullanarak dış dünyaya dair kavrayışını arttırmaya çalışırken, diğerlerinin bilgilerinden de faydalanmak ister. Bu sayede gerek doğaya, gerekse insanın kültür dünyasına dair bilgiler, insanlar arasındaki diyalog ve ortaklıklarla elde edilebilir hale gelirler. Öyleyse insan bir yandan mükemmelliğini ifade etme arzusu duyarken, diğer yandan diğerleriyle karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmak ister. Konuşma yetilerini kullanarak birbirlerini bilgilendirebilen insanların kurdukları arkadaşlıklar ve ortaklıklar, gelişerek kent-devletin kuruluşuna yol açarlar. Gerçekten de *“hiç kimse, her ne kadar, diğer tüm mal ve imkanlara sahip olsa da, arkadaşsız bir yaşam sürmeyi tercih etmemiştir”* (Nic. 1155a). Kendi ‘hane’sinde (oikos, oikos/household) diğerleriyle bağlantısız bir biçimde yaşamını sürdüren bir kişi, gerek kendi mükemmelliğini ifade edemeyeceğinden, gerekse diğerleriyle bilgi alışverişinde bulunamayacağından, dinamik ve enerji dolu bir yaşamın sunacağı mutluluklardan mahrum kalır.⁴ İnsanların, dinamik ve

⁴ Mutlu bir yaşam mükemmelce ve erdemli yaşanan bir yaşamdır. Böylesi bir yaşam, ‘mükemmellik’in (virtue & aretè) pusulasını gerektiren mutluluğun pusulasını takip eder (Shi-

enerji dolu bir hayatı elde edilebileceği biricik yer, etkileşim, eşgüdüm ve diyaloglar ile inşa edebilecekleri kent-devletidir.

İnsanın yaşamını devam ettirdiği kent-devletinde ait olduğu toplumun diğer üyeleriyle paylaştığı en önemli değerlerden biri ‘dil’dir (*Pol.* 1253a7). Dil insanların birlikte iş yapabilmelerini sağlar. Dil sayesinde insanlar birbirlerinin bilgilerinden haberdar olurlar. Bu sayede bilginin, toplumu meydana getiren tüm yurttaşlar arasında hızla yayılarak paylaşılmasıyla ‘karşılıklı bilgi’ (mutual knowledge) sürekli olarak oluşturulur. İnsan, dış dünyadaki nesnelere dair kavrayışını ve bilgisini diğerleriyle paylaşabilmek için dili kullanmak zorundadır. İnsan, dili kullanarak ne kadar etkili bir biçimde konuşursa, mükemmelliğini ve bilgilerini topluma ifade edebilme olanağını artırır. Kent-devletinde kişiler, diğerlerine bilgi ve mükemmelliklerini ifade ettikçe, birbirlerine karşı dostlukları, etkileşimleri ve sempatiyi artırır. Bu ‘dil’in, kent-devletindeki yaşama en önemli katkılarında biridir. Dil ve konuşma, insanı barbarlıktan kurtararak, kent-devletindeki ortaklığa dahil olmasına yol açar. Dostluk, etkileşim ve sempati, insanın gerçek anlamında kent-devletinin bir parçası haline gelmesini sağlayarak, toplumsallığa katılmasını olanaklı kılan başlıca niteliklerdir. Tıpkı Platon’da olduğu gibi Aristoteles’in kavrayışında da kent-devleti herkesin birbirini tanıyabileceği büyüklüktedir.⁵ Bu sayede, insanlar, kent-devletinde dostlukların, etkileşimlerin ve sempatinin gelişmesini sağlayarak, toplumun tüm üyeleriyle eşgüdümlü çalışabilirler. İnsanın mükemmelleşebilmesine olanak sağlayan kent-devleti, yurttaşları mükemmel niteliklere sahip oldukça daha avantajlı hale gelir. Zira kent-devleti iyileştikçe yurttaşlarının mükemmelleşebilmesi için daha fazla olanaklar sunar. İnsanların birbirlerine güven duyabildikleri bir kent-devleti, mükemmeldir. Bu nedenle de kent-devleti insanların birbirlerini tanıyıp güven duyabilecekleri ölçüde, yani kendine yetebilecek büyüklükte olmalıdır (Copleston, 1993: 356). Kent-devletine alternatif olabilecek Pers İmparatorluğu gibi politik yapılar insanların birbirlerine duydukları dostluk, güven ve sempatiyle değil, fakat sadece despotlukla idare edilebilirler. Dolayısıyla iyi bir kent-devleti bir imparatorluk olmayı arzu etme-

elds, 2007: 323).

⁵ Miller (1993: 231), Aristoteles’in ‘kent-devleti’ni ‘kendine yeterli’ (self-sufficient) ve çoğulcu niteliklere sahip olacak bir biçimde tasarladığını vurgulayarak, Platon’un Republic’indeki devlet kavrayışını eleştirdiğine dikkat çeker.

melidir ki yurttaşları birbirleri arasında geliştirecekleri sevgi, dostluk, güven, etkileşim ve sempati ile mükemmelleşebilsinler.

3. Aristokratik Cumhuriyete ve Yüce Gönüllülüğe Dair

Aristoteles'in Politika felsefesinde belirleyici olan, kişinin ahlaklı ve mükemmel bir insan olabilmesi için despotik bir gücün tahakkümü altında olmaması gerektiğine dair kavrayıştır. Bu anlamda, Aristoteles'in, gerek '*Nikomakhos'a Etik*'deki, gerekse '*Politika*'daki başlıca gayesi, iyi kişinin nasıl yaşaması gerektiğine ve toplumun böylesi bir yaşama imkan sağlayacak bir biçimde nasıl yapılandırılması gerektiğine dair bir pusula sunmaktır (Hughes, 2001: 13). Yunan kent-devletlerinde yüzlerce yılda oluşan kültür, kişinin despotik bir gücün (ya da Tiran'ın) mutlak belirleyiciliği altında yaşamadığı, fakat özgürce kendi tercihlerini ifade ederek, toplumdaki diğer yurttaşlarla eşgüdümlü çalışabildiği bir atmosfer yaratır. Aristoteles de, bu kültür ile uyumlu bir biçimde, insanların özgürce birbirleriyle ortaklıklar kurup arkadaşlık ilişkileri tesis ederek, eşgüdümle kent-devletlerini idare etmelerini sağlayacak bir rejimin nasıl olması gerektiği meselesine odaklanır. İnsanın ahlaklı olabilmesi için politika icra ederek kent-devletin işleyişine katılması gerektiği düşüncesinden neşet eden bu mesele, Aristotelesçi politika felsefesinin en önemli unsurlarından biridir.

Peloponez Savaşı ile tarihi bir kırılma noktasına varan Yunan politik kültürü, kent-devletindeki güçler arasında nasıl bir denge kurulabileceği meselesine odaklanmıştı. Kral, aristokrasi ve çoğunluk tarafından temsil edilen kuvvetlerin kent-devletin işleyişinde nasıl konumlandırılırlarsa, insanların erdemli ve ahlaklı bir yaşama kavuşarak mükemmelleşebilecekleri önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Zira, Aristoteles için, Platon ve Sokrates'ten farklı olarak, ideal bir kentin 'tekbiçimli' (uniform) bir bütünlüğe değil, çeşitliliğe sahip olması gerekir. Özgürlük, yurttaşların kendi mülklerine sahip olmaları sayesinde elde edilebilir hale gelir.⁶ Bunun sağlanabilmesi için, ideal politik rejimin, farklı sınıfların fonksiyonlarını en mükemmel bir biçimde yerine getirmelerini sağlayacak bir tarzda

⁶ Aristoteles'in kent-devleti'nin üyeleri kendi 'haneler'ine (households) sahip kişiler olarak politik etkinliklerin gerçekleştirildiği ortak yaşamda yer alırlar. Bunun için 'özel mülkiyet' (private property) zorunlu olarak 'özel alan'ın (private sphere) merkezinde yer alır ve özel aktiviteleri belirler (Miller, 1995: 309).

yapılandırılmış olması zaruridir.⁷ Bu sayede hiçbir sınıf, politik gücü ele geçirecek diğerlerinin özgürlüklerini ve mülklerini gasp edebilecek bir konuma erişemez. Dolayısıyla, bireysel mülklerin ve özgürlüklerin korunabilmesi kent-devletini meydana getiren sınıflar arasında bir güç dengesinin tesis edilmesini gerektirir. Sahip olduğu politik güç diğer sınıflar tarafından sınırlandırılan ve dengelenen bir sınıf, egemenliğini tüm kent-devleti üzerinde mutlak bir biçimde tesis edemez. Bu şekilde, yurttaşlar, özgürlüklerinin ve mülklerinin güvencede olduğundan emin olabilirler. Kendi özgürlüğüne ve mülküne sahip yurttaşlar tarafından meydana getirilen bir kent-devletinde kişiler arasında eşgüdüm, harmoni ve ortaklıklar çok daha sağlıklı ve verimli bir yolla gerçekleştirilir. Zira kendi mülküne ve özgürlüğüne sahip olmayan kimseler, iradeleri başkalarının yönlendiriliğine tabi olacağından, kent-devletindeki yaşamın herkes için daha faydalı hale gelmesine katkı sunamazlar. Kent-devletinin çeşitlilikle zenginleşebilmesi, özgür ve mülk sahibi kişilerin, irade göstererek diğerleriyle ortak eylemler ve işler gerçekleştirip, erdem, ahlak ve mükemmellik sahibi olmalarına bağlıdır. Böylelikle, kent-devleti tüm yurttaşlarının ortak çabalarıyla, herkes için daha fazla bilgi, kaynak ve güvenlik sağlayabilir. O halde *“politik toplumun amacı onu meydana getiren insanların ‘ortak çıkarı’ni (common interests) sağlamaktır”* (Arslan, 2011: 286).

Aristoteles’in ideal olduğunu düşündüğü Aristokratik Cumhuriyet, Batı Asya da binlerce yıl boyunca biçimlenen politik rejimlerden tamamıyla farklı nitelik ve gayeler ihtiva eder. Gerek Mısır ve Pers İmparatorluğu gerekse Tanrı-Kral ve Peygamber-Kral rejimleri, devleti ve toplumu savaşçı niteliklerinin mükemmelleşmesini sağlayacak bir biçimde organize ettikleri halde, Aristoteles için ‘barış’ Aristokratik Cumhuriyetin başlıca gayesidir. Ve yine, Aristoteles için barışçılık Aristokratik Cumhuriyetin başlıca niteliğidir. Savaş sadece mecbur kaldığında ve barış elde etmek için kullanılabilecek bir ayardan ibarettir (*Pol.* 1333a30). Aristoteles’in barışı Aristokratik Cumhuriyetin başlıca gayesi olarak belirlemesi, Sparta’nın savaşçı ve Atina’nın emperyalist niteliklerine yönelik eleştirel duruşundan kaynaklanır. Ayrıca barışın yurttaşlara boş vakit (ya da serbest

⁷ Aristoteles’in en önemli şerhçilerinden Aquinas (MS. 1225-1274) (2007: 190), tüm politik toplulukların birbirine benzemeyen parçalardan teşekkül ettiğini belirtir. Politik topluluğun birbirinden farklı parçaların bir araya getirilmesiyle meydana gelmesi, tüm yurttaşların aynı işlev ve erdeme sahip olmalarını gereksiz hale getirir.

zaman) temin edecek olması da Aristoteles'in politika felsefesi açısından önem ihtiva eder. Zira kent-devletinde erdem ve mükemmellikle sürdürülecek bir yaşam için yurttaşların eğitilmiş olmaları gerekir. Yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçları temin etmekle geçen bir hayatta, erdem ve mükemmellik için gereken eğitim temin edilemez. Bu anlamda Aristoteles için boş vakit tembellik ve rahatlama ile geçirilmesi gereken, fakat bedeni ve ruhu eğitmek için yoğun çalışılması gereken bir sürece tekabül eder.

Şüphesiz ki, Aristoteles için eğitim, felsefe öğrenmektir. Yurttaş, sadece, felsefe öğrenerek zihinsel ve ruhsal mükemmelliğe ulaşabilir. Kent-devletinin idaresinde görev alacak kişinin bir filozof gibi teorik kavrayışa sahip olmasa da rasyonel ve pratik becerilerle donanması gerekir. Bu nedenle dingin bir ruha ve özgüvene sahip olmalıdır. O, her ne kadar Platon'un filozof kralı gibi tamamen soyut düşünebilme becerisiyle donanmış olsa da, soylu başarılar elde etmesini ve onurlu bir yaşam sürdürmesini sağlayacak pratik yetilere sahiptir (*Nic.* 1123b). Bu 'yüce gönüllü insan'ın (great-souled person/megalapsuchos) her özelliğinde tüm erdemler görünür hale gelirler. Teorik bilgi ve zanaat becerileri ile pratik bilgi arasındaki fark, yüce gönüllü bir insanı zanaatkardan ve filozoftan ayırt eder. Zanaatlar, belirli bir nesneyi en mükemmel bir biçimde işlemeye dayalı olduğu halde, filozof görüşleri dünyasının ötesinde yer alan kurullarla ilgilenir. Buna karşı yüce gönüllü bir devlet adamının başlıca uğraşısı olan politika, insanlar arası ilişkiler vasıtasıyla tesis edilen eşgüdüm ve ortaklıklarla ilgilendiğinden, 'müzakere' (negotiation) ederek kararlar almaya dayalıdır. Bu nedenle yüce gönüllü bir kişinin iletişimsel niteliklerinin mükemmelleşmiş olması gerekir.

Politika, insanlar arasında gerçekleşen müzakereler sonucunda belirlenen tercihlere dayalı olduğundan, yüce gönüllü devlet adamı, diğerlerini ikna edebilecek bir donanıma sahip olmalıdır.⁸ Aristoteles için konuşmacının dinleyicilerin niteliklerine dair bilgi sahibi olması gerekir. Bu sayede ikna edici olmak isteyen konuşmacı, ayrı tiplerdeki dinleyicilere farklı tarzlarda hitap edilmesi gerektiğini bilir (Clayton, 2004: 185). Burada özel

⁸ Anlama yetisi, anlaşılabilir bir nesneyle bağlantıda olduğu sürece bir tür aktivitedir (Reeve, 1948: 174). Bu anlamda yüce gönüllü devlet adamının diğer yurttaşları anlamaya yönelik aktivitesi bir mutluluk kaynağı olarak görülebilir.

olan, yurttaşların birbirlerini tanıyıp ikna ederek, kent-devletin işleyişine katkı sunmalarına önem verilmesidir. Zira insanın yaşamını sürdürdüğü kent-devletinde değişim dinamik bir biçimde gerçekleştiğinden, her şeyin şimdi olduğundan daha iyi bir hale gelmesi için müzakerenin, tercihlerin belirlenmesi sürecinde, etkili bir aparat olarak kullanılması zaruridir. Aristotelesçi politika, iktidarın yönetiminden ziyade, yurttaşlardaki belirleyici niteliklerin meydana çıkarılarak, onları necip eylemler icra etmeye sevk etmeyi amaçlar. Yurttaşlar politika icra ederek, kentin 'ethos'unun oluşumuna katkıda bulunurlar. Bu süreçte, kanun yapıcı, herkesin onaylayacağı bir biçimde yasaları prensiplere dönüştürür (Ferrarin, 2004: 364). Bu yüce gönüllü kanun yapıcı, müzakereler vasıtasıyla kalıcı bir sistemin meydana gelmesini sağlar. Bu sayede, gelecek kuşaklar, yüce gönüllü insanların müzakerelerle oluşturdukları bu kalıcı sistem sayesinde, sürekli değişimin kimi zaman tahrip edici olabilen etkilerini kontrol altında tutabilirler. Böylesi bir sistemi oluşturabilmek, insanlar arasında ve kent-devletinde vuku bulan meseleleri, diyalog ve uzlaşmayla neticelendirip kalıcı antlaşmalar oluşturabilecek yeteneklere sahip yüce gönüllü devlet adamlarının mevcudiyetini gerektirir.

4. İnsanın Özsel Niteliği Olarak Politika ve Kent

Aristoteles'in politika kavrayışını çağlar boyunca etkili hale getiren başlıca niteliği, politikayı insanı gerçek anlamda insan haline getiren başlıca fiil olarak ele almasıdır. Politikayı, kitleleri idare etme sanatı olarak değil, fakat problem ve çatışmaları çözmek için insanlar arasında sürekli devam ettirilen bir diyalog süreci olarak kavramak da Aristoteles'in politika felsefesine yaptığı en önemli katkıdır. Politikanın insanların eşgüdümlü fiilleriyle sürdürdükleri bir faaliyet olarak ele alınması, politikaya dair tüm yaklaşımları, ele aldıkları her tür meseleye dair yeniden düşünmeye sevk eder. Zira, artık, politikanın, sadece, iktidarda olan kişi ya da zümrenin gücü nasıl uygulamaya geçireceğine dair meseleler bütünü olarak ele alınması mümkün değildir. Politika, insanların müzakere ederek adil olanın ne olduğu hakkında kararlar aldıkları bir süreç biçiminde anlaşıldığında, yurttaşın toplumdaki haklarının ve görevlerinin neler olduğu başlıca mesele haline gelir.

Aristoteles rejimleri, öncelikle özel veya kamusal menfaatler için mi

yönetildiklerine, daha sonra da yöneticilerinin sayılarına bakmak suretiyle birbirlerinden ayırarak sınıflandırır (Cherry, 2015: 188). Zira, Aristoteles için bir kent-devletinin başlıca özelliğini hangi rejime sahip olduğu gösterir (*Pol.* I274b32). Başka bir ifadeyle, bir kent devletinin sahip olduğu anayasanın başlıca özelliklerinin neler olduğu onun temel niteliklerini gözler önüne serer. Bu demektir ki, bir kent-devleti belirli bir coğrafi bölgede bir gurup insanın bir arada yaşaması olarak anlaşılabilir. Aynı şekilde, düşman bir guruba karşı bir araya gelmiş insanlar da bir kent-devleti meydana getiremezler. Tüm bunların ötesinde, yurttaşların bir kent-devleti oluşturabilmeleri ortak ilgi, değer ve duygular ile birbirlerine bağlanmaları sayesinde mümkün olabilir. İnsanların ortak duygularla birbirlerine bağlanarak, sadakat ve dostlukla eşgüdümlü faaliyetlerde bulunmaları sayesinde kent-devleti ve rejimi meydana gelir. İyi bir yaşamın sürdürülebilmesini amaçlayan bir kent-devletinde, ortak sosyal hayatı meydana getiren tüm kurumların işleyebilmesi, yurttaşların birbirlerine dostlukla bağlı olmalarını gerektirir (*Pol.* I280b29). İnsanların birbirlerine yakınlık hissetmeleri, birlikte yaşamak için iradeleriyle bir tercihte bulunmalarına yol açar. Kent-devletinin tesis edilmesi için gerekli olan politik duygudaşlıklar, yurttaşları birlikte çalışmaya sevk eder. Özel alanda sürdürülen eğlenceye dayalı arkadaşlıktan farklı olarak, politik arkadaşlık kentle ilgili meselelere dair kimi zaman birlikte çalışmayı, kimi zamansa birbiriyle rekabet etmeyi gerektirir. Bu nedenle, kişiler arasında ürün ve paranın değiş tokuş edilmesiyle sınırlı rasyonellik de kent-devletinin gerçek anlamda oluşturulabilmesi için yetersiz kalır. Yurttaşların politik arkadaşlığı, iyi bir yaşam sunmayı amaçlayan kentin mükemmelleşebilmesi için birlikte çalışmaya, rekabet etmeye, diğerlerinin ilgilerini dikkate almaya ve yüce gönüllülüğe dayanır. Bu manada, politik arkadaşlık halkın menfaatlerini ve yaşamlarını etkileyecek meselelerle ilgilenmek anlamına gelir (*Nic.* 1167b). Zira bir kent-devletinde yaşamak, kentin mükemmelleşebilmesi için birlikte kanunlar yapmayı gerektirir. Aristoteles için 'kanun yapımı' (legislation), politik organizasyon tarafından çerçevesi çizilen kentteki yaşamın hedeflediği neticelere ulaşmak için gereken bir araçtır (Bodéüs, 1993: 123). Yurttaşlar, 'kanun yapımı' süreçlerinde birbirlerine karşı yüce gönüllülük gösterdikçe, kent-devleti mükemmelleşme yolunda önemli mesafe kaydeder. Bu sayede, yurttaş, kent-devletinin sağladığı güvenlik ve hukuk olanakla-

rından faydalanan bir konfor düşkünü olmaktan çıkarak, diğerleriyle birlikte çalışmak suretiyle kentindeki yaşamın herkes için mükemmelleşme olanağı sağlamasına katkıda bulunma imkanı edinir. İşte yurttaşın edindiği bu imkan, onun daha ahlaklı ve mükemmel olmasını sağlayan başlıca kaynaktır.

Aristotelesçi felsefede bir kişinin mutlu olabilmesi aktiviteler gerçekleştirilmesine bağlıdır. Belirli bir durumda olmak (örneğin varlıklı olmak) mutlu olabilmek için yeterli değildir. İşte bir kişinin çeşitli aktiviteler gerçekleştirebilmesini sağlayabilecek başlıca yapı kent-devletidir. Bir kent-devletinde, kişinin kendisinden memnun olabilmesinin başlıca yolu diğerlerinin talep ve ihtiyaçlarını karşılamayı arzulamasıdır. Aristotelesçi 'arkadaşlık' erdeminin cevherinde, kişinin arkadaşlarıyla uygun nitelikte ve istikrarlı iletişime dayanan bir etkileşim tesisi etme becerisi mevcuttur (Platonov, 2016: 474). Bundan dolayı, mutluluğu arzu eden bir yurttaş, öncelikle, kent-devletinde yaşayan diğerleriyle arkadaşlığa dayalı bir ilişki geliştirmelidir. Burada arkadaşlıktan anlaşılan kişinin sevgi duyduğu kişilerle boş vaktini geçirmesine dayalı bir ilişki değildir. Aristoteles'in politika felsefesinde arkadaşlık kavramı, yüce gönüllü bir devlet adamının yaşamını sürdürdüğü kent-devletindeki diğer tüm yurttaşlarla yardımlaşmaya ve özveriye dayanan ilişki tarzına göndermede bulunur. İyi bir yurttaş her zaman arkadaşlarının daha fazla fayda elde edebilmesi için kendi imkanlarını (para vb. gibi) feda etmeye hazırdır (*Nic.* 1169a). Yurttaşın en önemli erdemlerinden biri, kentinin daha nitelikli ve yaşanabilir hale gelmesi için fedakarca davranmasıdır. Bu nedenle arkadaşlık kent-devletinin meydana gelmesi için zaruri olan erdemlerden biridir.

Aristoteles, ideal olduğunu düşündüğü kent-devletinin olanaksız olmadığını ve kendi zamanında mevcut olan kent-devletlerinin ideal olana göre dönüştürülmesi gerektiğini düşünür (Kraut, 2002: 471). Bunun için, ideal bir kent-devletinin en mükemmel bir biçimde idare edilebilmesi yüce gönüllü devlet adamlarının, yurttaşların memnuniyetleri için, fedakarlıkta bulunabilmelerine bağlıdır. Kötücül niyetlere sahip kişiler, kendi memnuniyetlerini sağlayacak eylemlerin gerçekleştirilmesi için diğer kimseleri kimi zaman ikna edebilseler de herkesin memnuniyetini arzu etmediklerinden, eninde sonunda, kentte memnuniyetsizlik hüküm sürmeye başlar. Bu durum diğer yurttaşları ikna ederek ya da aldatarak kendi

memnuniyetini sağlayacak eylemleri gerçekleştirmeye sevk edebilmiş kişilerin de mutsuzluğuna yol açacaktır.⁹ Bu nedenle, bir yönetici için erdemli eylem kendisinden çok diğerlerinin memnuniyetini dikkate alarak gerçekleştirilir. Zira bir kent-devletinde arkadaş olarak adlandırılacak yurttaşların motivasyonları öncelikle kamusal faydayı sağlamak olmalıdır. Bunun için tıpkı çocuklar gibi, birbirlerinin mutluluğunu sağlamak için birbirlerine düşkün ve ilgili olmaları gerekir (*Nic.* 1157a). Bu sayede bir devlette gerçekleştirilmesi gereken kamusal hizmetler en mükemmel bir biçimde gerçekleştirilebilir. İstikle gerçekleştirilen eylemler, mutluluk ve enerji doludurlar. Dolayısıyla bu tür eylemler, mükemmelliklerini kamusal alanda ifade edip sergilemek isteyen yurttaşlarca en mükemmel bir biçimde gerçekleştirilirler. Erdemli eylemlerin gerçekleştirilmesi tüm yurttaşların başlıca gayesi haline geldikçe, kent-devleti herkesin mükemmelleşebilmesini sağlayabilecek olanaklar edinir.

Sonuç

Aristoteles'in politika ve ahlak felsefesi, tüm düşünce tarihini özel bir biçimde değiştirmiştir. Aristoteles, bu değişimi, düşünce tarihinde ele alınacak meseleleri, yeni bir kavrayışla belirleyerek gerçekleştirir. Bu sayede düşünce tarihi, belki de bambaşka bir yola girmiştir. Aristoteles'in politika ve ahlakı ele alış tarzındaki devrimci atılım, tüm düşünce tarihinin yönünü değiştirir. Elbette ki, mantık ve retorikten hayvanların parçalarına ve hareketlerine kadar geniş bir skalada eserler vermiş bir Filozofun, felsefe ve bilim tarihi üzerinde etkili olmasının kaçınılmaz olduğu düşünülebilir. Ancak Aristoteles'in miras ve etkisinin çağlara yayılan kapsamı ele aldığı meselelerin çeşitliliğinden değil, fakat insanın anlama ve bilme yetisine sağladığı özgün katkıdan kaynaklanır. Bu özgün katkı, Aristoteles'in politika felsefesinde, yurttaşın erdemli ve yüce gönüllü bir biçimde kent-devletinin mükemmelleşmesi için diğer yurttaşlarla eşgüdüm, harmoni ve ortaklıkla çalışmasını, asli değer olarak tanımlamasından filizlenir.

Platonov (2016: 473), Aristotelesçi politika felsefesinde, 'ortaklık' (*κοινωνία*/partnership) ve sosyal etkileşimi sağlayan bir fiil olarak kavra-

⁹ Böylesi devlet adamları, tıpkı İkarus gibi, edindikleri yeni güç ve becerinin sarhoş edici etkisine kapılarak kedileri için büyük yıkımlara neden olacak bir yolda ilerlerler. Zira despotlar savaşla beslenerek güçlenirler.

nan konuşmanın, insanı diğer canlılardan ayıran başlıca iyelik olduğuna dikkat çeker. Zira gerek politik topluluğun, gerekse bireyin başlıca gayesi, ortak iyiyi tesis ederek, kişinin poliste, polislin de kişide yaşadığı bir rejimin meydana gelmesini sağlamaktır (Martins, 2019: 1542). Böylesi bir rejimi tesis edebilmek için, insanlar arasındaki müzakere, etkileşim ve iletişimin, gerek politika ve kent-devletinin, gerekse karar alma süreçlerinin özünü teşkil edecek bir biçimde yeniden kavramsallaştırılmaları, politika felsefesi tarihinde gerçekleşen en önemli devrimlerden biridir. Aristoteles'in politikayı ve kent-devletini gerçekten var eden tözün ne olduğu meselesine odaklanmış olması Yunan felsefesinin asli niteliğinden güç alır. Yunan felsefesinin en önemli meselesi, 'gerçekten var olan şeyin ne olduğu'dur. Doğada gerçekte var olan şeyin hava, dönüşüm, su ya da ateş olduğunu ileri süren Sokrates öncesi filozoflar gibi, Aristoteles de politikada ve kent-devletinde gerçekte var olan şeyin ne olduğunu herkes için görünür hale getirmek ister. Hiçbir şey yokluktan gelemeyeceği gibi, yokluğa da gitmez. Sıradan algımız şeylerin yokluğa gittiğini gözlemlese de, esasında hiçbir şey yok olmaz, fakat başka bir şeye dönüşür. Öyleyse, gerçeklik ve 'töz' (substance) ebedidir. O halde politikayı politika haline getiren 'töz'ün ne olduğunun bilinmesi gerekir. Zira her şeyin akış ve dönüşüm halinde olduğunu ileri sürmek, aynı zamanda, varlığın mevcut olmadığını iddia etmektir. Bu iddia, ayrıca, insanların bir araya gelerek müzakere edip anlaşmalara varabilecekleri politik bir gerçekliğin de mevcut olamayacağı düşüncesine göndermede bulunur. Gerçekten de yaşamda tözler mevcut değilse ve her şey sürekli değişmekteyse, bir şeyi belirli bir biçimde nitelediğimiz andan bir sonraki anda, artık o şey onu nitelemiş olduğumuz gibi değildir. Bu durumda insanlar hiçbir şey hakkında müzakere edip kararlar alamazlar. Zira, her şeyin sürekli değiştiği kabul edilirse, nesnelerin ve fiillerin belirli nitelendirmeler ve adlarla karşılanabilmelerinin olanağı ortadan kalkar ki bu durumda insanların birbirleriyle konuşabilmeleri dahi olanaksız hale gelir.¹⁰

Kavramlar arasında ilişkiler kurmayı gerektiren konuşma fiili, yargılarda bulunmayı ve hükümler vermeyi gerektirir. Bir nesneyi bir diğer

¹⁰ Arslan (2016: 19), Aristoteles'te Faal Akıl ile Tanrı'nın özdeş şeyler olduklarını belirttikten sonra, insanın kendisine aşkın tözler olarak akılsalları bilmeye yönelik bir yetiye sahip olduğunu belirtir.

nesneyle ya da fiille karşılaştırmanın ve eşleştirmenin olanağı ortadan kalktığında, bir kişinin bir diğer kişiye herhangi bir bilgiyi veya yargıyı aktarabilmesi olanaksızlaşır. Buna karşı Aristoteles, tüm oluşlardan azade bir biçimde her zaman var olan erdem, cesaret ve adalet gibi varlıkların mevcut olduğunu ileri sürer. Bu sayede ahlak bilginin konularından biri haline gelirken, insanlar arasındaki ortaklık, birliktelik ve iletişimlerin temel niteliklerinin ne olduğunun da bilinebileceği iddia edilmiş olur. Ayrıca, ahlakın karşılığı olan gerçeklerin mevcut olduğu düşüncesinden hareketle, insanlar arasındaki politik ilişkinin niteliğine dair düşünmek de olanaklı hale gelir. İnsanların ahlaklı olabilmeleri ve kent-devletinde erdem ve yüce gönüllülükle yaşamlarını sürdürebilmeleri için belirli 'sabiteler'in (constant) mevcut olması zaruridir. Yurttaşlar bu sabitelerin mevcut olduğu ve bilindiği koşullarda, birlikte iletişime, ortaklığa ve eşgüdümeye dayanan çeşitli eylemleri gerçekleştirebilirler. Zira yurttaşların birlikte çeşitli fiiller gerçekleştirebilmeleri ortak referans kaynağı olarak kullanacakları bu sabitelerin varlığını gerektirir.

Aristoteles, felsefesine kaynaklık eden Yunan kültürünün, biliminin ve dininin altın çağını yaşadığı bir dönemde politika felsefesini geliştirmiştir. Yunan geleneği, dini ve politik kültürü Mezopotamya ve Ortadoğu'da en mükemmel temsillerini bulan Tanrı Krala dayalı rejimlerden tamamen farklıdır. Yunanlılar, doğa felsefecilerinde en net bir biçimde görülebileceği gibi, evrende var olan her şeyin değişmez yasalara tabi olduklarına inanırlar. Hiçbir şeyin bu yasa ve sabiteler üzerinde hükmedici güce sahip olmadığı koşullarda, politik işleyiş 'öznelerarası'nda (intersubjective) gerçekleşen diyalojik etkileşimlere tabi hale gelir. Bu anlamda Aristoteles'in 'hareketsiz ilk devindirici'sinin (the unmoved mover) harekete geçirdiği diğer tüm nesnelere aynı yasalara tabi hale gelmesi anlaşılabilir. Evrensel yasalar dahil olmak üzere, her şeyi keyfi bir biçimde değiştirebilme ayrıcalığına sahip bir gücün mevcut olmadığı koşullarda, insanın, pratik hayat üzerinde daha fazla etkide bulunmasını sağlayan bir kültürün filizlenmesi olanaklı hale gelir. Aksi halde, egemen olacak 'koz-moloji'de doğa yasalarından azade biçimde varlığını sürdüren bir 'güç', evrendeki tek varlık olarak kabul edilir. Evrendeki varoluşun bu biçimde kavranması, insanın politik yaşamda ve kentinde iradesiz hale gelmesine yol açan bir kültürün gelişmesine yol açar. Buna karşı Aristoteles'in poli-

tika felsefesinde, evrendeki her şeyi 'keyfi' (arbitrary) bir biçimde belirleyen bir 'hareketsiz ilk devindirici' mevcut değildir. Bu durumda insanı, sadece dış dünyayı bilme becerisine sahip olmayan, fakat ayrıca yaşamını iradesiyle değiştirebilen bir varlık olarak kavramak mümkündür. Böylesi bir kavrayışla, Aristoteles, tüm yurttaşların erdemli ve yüce gönüllü bir biçimde kent devletinin harmonisine dahil olup, diğer yurttaşlarla eşgüdümlü fiiller gerçekleştirerek karar alma süreçlerinde birer fail olarak rol almalarını idealleştiren bir politika ve ahlak felsefesi geliştirebilmiştir.

Kaynaklar

- Apressyan, R. G. (2016). Whether the Golden Rule Is in Aristotle's Ethics. *Russian Studies in Philosophy*, 54 (6), 456-470.
- Aquinas, T. (2007). *Commentary on Aristotle's Politics*. (Trans. R. J. Regan). Indianapolis: Hackett Publishing.
- Aristotle (1984). *The Athenian Constitution*. (Trans. P. J. Rhodes). London: Penguin Classics.
- Aristotle (2004). *Nicomachean Ethics*. (Trans. & Ed. R. Crisp). Cambridge: Cambridge University Press.
- Aristotle (2009). *Politics*. (Trans. E. Barker). Oxford: Oxford University Press.
- Aristoteles (2017). *Metafizik*. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Divan Kitap.
- Arslan, A. (2011). *İlkçağ Felsefe Tarihi 4: Aristoteles*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, A. (2016). *İlkçağ Felsefe Tarihi 5: Plotinos, Platonculuk ve Erken Dönem Hıristiyan Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bodéüs, R. (1993). *The Political Dimensions of Aristotle's Ethics*. (Trans. J. E. Garrett). Albany: State University of New York Press.
- Broadie, S. W. (1991). *Ethics with Aristotle*. Oxford: Oxford University Press.
- Cherry, K. M. (2015). Aristotle's "Certain Kind of Multitude". *Political Theory*, 43 (2), 185-207.
- Clayton, E. W. (2004). The Audience for Aristotle's Rhetoric. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 22 (2), 183-203.
- Copleston, F. C. (1993). *A History of Philosophy V.I: Greece and Rome*. New York: Doubleday.

- Duke, G. (2014) Aristotle and the Authoritativeness of Politikē. *British Journal for the History of Philosophy*, 22 (4), 631-654.
- Ferrarin, A. (2004). *Hegel and Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hughes, G. J. (2001). *Aristotle on Ethics*. London: Routledge.
- Johnson, M. R. (2005). *Aristotle on Teleology*. Oxford: Oxford University Press
- Karamanolis, G. (2006). *Plato and Aristotle in Agreement? Platonists on Aristotle from Antiochus to Porphyry*. Oxford: Oxford University Press.
- Kraut, R. (2002). *Aristotle*. Oxford: Oxford University Press.
- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Martins, A. R. (2019). The Zoon Politikon: Medieval Aristotelian Interpretations. *Revista Portuguesa de Filosofia*, 75 (3), 1539-1574.
- Miller, C. R. (1993). The Polis as Rhetorical Community. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 11 (3), 211-240.
- Miller, F. D. (1995). *Nature, Justice, and Rights in Aristotle's Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, M. (1986). *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pack, S. J. (2010). *Aristotle, Adam Smith and Karl Marx: On Some Fundamental Issues in 21st Century Political Economy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Plato (1997). *The Republic*. (Trans. T. Griffith). Cambridge: Cambridge University Press.
- Platonov, R. S. (2016). The Third Meaning of Φιλία (Philia) in Aristotle's Ethics. *Russian Studies in Philosophy*, 54 (6), 471-485.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge & Massachusetts: Harvard University Press.
- Reeve, C.D.C. (1948). *Substantial Knowledge: Aristotle's Metaphysics*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Ross, D. (1995). *Aristotle*. London: Routledge.
- Shields, C. (2007). *Aristotle*. London: Routledge.

Öz: Bu çalışma, Aristoteles'in politika felsefesinde yönetimi ve politikayı, 'yüce gönüllü' devlet adamlarının ahlaki eylemleri olarak nasıl tanımladığını inceler. İdeal bir rejimin ve yönetimin nasıl olması gerektiği politika felsefesinin en eski meselelerinden biridir. Aristoteles'in ideal devlet adamı ve yurttaşın nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerinin yanı sıra, hangi rejimin tercih edilmesi gerektiği hakkındaki kavrayışı da güncel politik meselelerin çözüme kavuşturulabilmesi için önemli birer aparat olmaya devam etmektedirler. Bu çerçevede, bu makale, Aristoteles'in insanı, diğerleriyle birlikte, birbirini tamamlayan eşgüdümlü eylemlerde bulunmaya meyilli bir varlık olarak kavramasının politika felsefesi açısından önemini analiz eder.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, yönetim, ahlak, politika, yüce gönüllü.

